

MEGJEGYZÉSEK
I. ANDRÁS TÖRTÉNETÉHEZ

1045 tavaszán ingatag belső helyzetének megerősítése érdekében Péter király (1038–1041, 1044–1046) a német birodalom vazallusa lett.¹ Ezzel a Kárpát-medencében élő magyarság másfél évszázad után első ízben elveszítette függetlenségét, állami önállóságát, az ország a német birodalom hűbéres tartományává süllyedt le. Velencei Péter második uralkodását éppen a birodalmi hűbér vállalása miatt a magyar társadalom többsége a németek uralmának tekintette.² Először az uralkodó osztály zöme fordult szembe Péterrel, és a hatalmat Vászoly idegenben élő fiainak, András hercegeknek kívánta átadni.³ 1046 nyarán a békési Vata által vezetett pogánylázadás révén a széles népi tömegek is felkeltek Péter zsarnoksága ellen.⁴

Ebben az időben Vászoly fiai közül András és Levente Kijevben, Béla Lengyelországban élt.⁵ Levente megmaradt pogánynak, András azonban felvette az ortodox, bizánci rítusú kereszténységet, keresztény nevét Szent Andrásról, Oroszország védőszentjéről kapta, és Bölcs Jaroszlávnak, az orosz nagyfejedelemnek

¹ E. SZENTPÉTERY: *Scriptores rerum Hungaricarum I–III*. Bp. 1937. (továbbiakban: SRH) I. 334.; A. F. GOMBOS: *Catalogus fontium historiae Hungaricae I–III*. Bp. 1937. (továbbiakban: G) 89., 98–99., 107., 155., 504., 1144.

² Erre utal a magyar krónika azon közlése, miszerint Pétert a német király hatalma emelte fel (SRH I. 336.). Ehhez ld. pl. KRISTÓ GY.: *Magyarország története 895–1301*. Bp. 1984. (továbbiakban: KRISTÓ 1984.) 81.

³ SRH I. 177., 336–337., SRH II. 447., 501., 699.

⁴ SRH I. 337–338., SRH II. 501.

⁵ SRH I. 177., 334–336. – Ld. ehhez J. DOWIAT: *Bela I. węgierski w Polsce (1031–1048)*. *Przegląd Historyczny* 1965. (továbbiakban: DOWIAT 1965.) 3–5.; Я. И. ШТЕРНБЕРГ: *Анастасия Ярославна, королева Венгрии*. *Вопросы Истории* 1984. 10. sz. (továbbiakban: STERNBERG 1984.) 180–181.

Anasztázia nevű leánya lett a felesége.⁶ E dinasztikus kapcsolatnak köszönhetően a főurak hívására a hercegek, András és Levente jelentősebb nagyságú, orosz zsoldosokból álló katonasággal érkeztek 1046 nyarának vége felé Magyarországra.⁷ Abaújbáznál találkoztak a pogánylázadás vezetőivel, akikkel ekkor megállapodást kötöttek. Ebben Vataék vállalták: Péterrel szemben Andrásékat támogatják a harcban, cserében viszont a hercegek megengedték nekik, hogy a pogány szokások szerint éljenek és az egyházi személyeket üldözzék.⁸

Miután Péter belátta: saját erővel képtelen az országos méreteket öltő és a társadalom nagy részét ellene fordító lázadással szembeszállni, német földre akart menekülni, hogy onnan szerezzen magának segítséget. Ezt azonban a hercegek hívei megakadályozták, a menekülő királyt elfogták és megvakították.⁹ Bukása egy széles társadalmi-függetlenségi mozgalomnak és nemcsak a Vata vezette pogányfelkelésnek volt az eredménye.¹⁰

1046 őszén – miután Levente, aki az idősebb testvér lehetett, meghalt – ez a széles társadalmi összefogás András herceget emelte a trónra. Koronázását 1047-ben a pogány atrocitásokat túlélő három püspök végezte.¹¹ Ha feltételezzük: István alatt 8–10 püspökség jött létre, akkor e számokból arra lehet következtetni, hogy Vataék elpusztították a főpapság mintegy 60–70%-át. Nyilván a kevésbé

⁶ SRH I. 55., 345.; G. 13. – Ehhez ld. WERTNER M.: Az Árpádok családi története. Nagyberek 1892. 117.; В. Т. ПАШУТО: Внешняя политика Древней Руси. Москва 1968. (továbbiakban: PASUTO 1968.) 52.; STERNBERG 1984. 180–181.

⁷ G 99.

⁸ SRH I. 337.

⁹ SRH I. 125., 178., 342–343.; G 27., 99., 107., 155., 1144.

¹⁰ Egyoldalúan csak a Vata-féle lázadásnak tulajdonítja Péter bukását KRISTÓ GY.: Az Árpád-kor háborúi. Bp. 1986. 60.

¹¹ SRH I. 343–344. – Mivel Gellért püspök meggyilkolása 1046. szeptember 24-én történt [ACSÁDY I.: A magyar birodalom története I. Bp. 1903. (továbbiakban: ACSÁDY 1903.) 123], ezért Péter bukása 1046 októberére tehető. András nem óhajtotta használni Péter király német hűbért jelképező hatalmi jelvényeit, ezért 1046 őszén nem állt rendelkezésére megfelelő korona. Így módon ekkor András csak *rex electus*, azaz megválasztott király lett. Koronázására csupán a bizánci korona megérkezése után került sor 1047 tavaszán. Ld. ehhez T. WASILEWSKI: La couronne royale – symbole de dépendance à l'époque du haut Moyen Age. La Pologne au XVe Congrès International des Sciences Historiques à Bucarest. Szerk.: ST. BYLINA. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1980. (továbbiakban: WASILEWSKI 1980.) 39.

védett helyeken élő alsópapság körében az egyházi személyek lemészárlása még nagyobb arányú lehetett.

András tudatosan mellőzte Péter hatalmi jelvényei közül azokat (így a lándzsát és a koronát), amiket elődje 1045 tavaszán a német uralkodótól kapott, hiszen ezek a német hűbérességet jelképezték. Ezzel magyarázható az, hogy felkutatta István felségjelvényeit (a jogart, a kardot és az országhalmát), ezek közül jelentőségében a jogar lépett a lándzsa helyére, amit a tihanyi oklevél egy kitétele (christianissimus sceptrifer) is bizonyít. Megerősíti ezt VII. Gergely egyik levele is.¹² Mivel Péter német koronáját nem óhajtotta használni, ennél fogva új koronára volt szüksége. András ekkor Bizánchoz fordult. A magyar–bizánci közeledést minden bizonnyal elősegítette az, hogy 1046-ban a kijevi Rusz uralkodója és a basileus – konfliktusaikat rendezve – békét kötött egymással. Ezt a a diplomáciai lépést dinasztikus szállal erősítették meg: Jaroszláv fia, Vszevolod ekkor vette feleségül a bizánci császár leányát. A szoros orosz–görög politikai szövetség jele volt az is, hogy hamarosan –1047 ősztén – a basileus Kijevtől katonai segítséget kapott a trónjára törő Leó Tornikios lázadásának leveréséhez.¹³ Joggal tételezhető fel, hogy a magyar–bizánci kapcsolatok alakulásában András apósának, Bölcs Jaroszláv fejedelemnek komoly szerepe volt.¹⁴ Az ú.n. Konstantinos Monomakhos-féle koronával a magyar uralkodót 1047 elején koronázták meg.¹⁵ Egészen nyilvánvaló, hogy a koronaküldés révén rendeződött a magyar királyság és a bizánci császárság viszonya, ami Petar Deljan 1040. évi felkelésének támogatása miatt meglehetősen feszült volt.

¹² BÁRCZI G.: A tihanyi apátság alapítólevele mint nyelvi emlék. Bp. 1951. (továbbiakban: BÁRCZI 1951.) 8. VII. Gergely is a királyság jogarát említi az uralkodói jelvények közül 1074-ben. (G 1082.). Ld. ehhez SZÉKELY GY.: Koronaküldések és királykreálások a 10–11. századi Európában. Századok 1984. (továbbiakban: SZÉKELY 1984.) 933.

¹³ PASUTO 1968. 80; G. OSTROGORSKY: L'histoire de l'état byzantin. Paris 1969. 356.; STERNBERG J.: Bölcs Jaroszláv leánya – Magyarország királynéja. Ungvár 1989. (Kézirat.) 10. Használatáért ezúton is köszönetet mondunk a szerzőnek.

¹⁴ Я. ШТЕРНБЕРГ: Стежками старшої дочки Ярослава. Київ 1988. 7. sz. (továbbiakban: STERNBERG 1988.) 148.

¹⁵ SRH I. 125., 343–344., SRH II. 38., 503.; G 107., 155., 1144. – Az időpontra ld. ACSÁDY 1903. 124.; HÓMAN B. – SZEKFÚ GY.: Magyar történet I. Bp. 1939. (továbbiakban: HÓMAN 1939.) 259.; VAJAY SZ.: Az Árpád-kor uralmi szimbolikája. Középkori kútfőink kritikus kérdései. Szerk.: HORVÁTH J. – SZÉKELY GY. Bp. 1974. 344.; WASILEWSKI 1980. 39. Más datálást ad pl. SZÉKELY 1984. 935–936.; KRISTÓ GY. – МАКК F.: Az Árpád-házi uralkodók. Bp. 1988. (A vonatkozó rész KRISTÓ GY. munkája.) 73.

A konszolidáció mindkét fél számára előnyökkel járt, hiszen András nemzetközi tekintélye a – nyílt behódolással, hűbérességgel nem járó – bizánci elismerés következtében jelentősen emelkedett, ugyanakkor a nehéz helyzetben levő Bizáncnak a Duna–Száva határvonal békéjéhez fontos politikai érdeke fűződött. Szerintünk az kétségtelen, hogy a bizánci koronával együtt András elfogadta a basileus hierarchikus felsőbbségét. A fentiek alapján nem látjuk megalapozottnak azt a vélekedést, amely Magyarország és Bizánc között 1049-re fegyveres konfliktust datál, minthogy ez nehéz helyzetük miatt egyik államnak sem állott érdekében.¹⁶ Mi ezt a fegyveres összecsapást az 1057–1059-es időszakra helyezzük.¹⁷

A hatalom birtokában Andrásra két nagyon súlyos probléma megoldása várt. Bent az országban a belső válságot kellett rendeznie, a külkapcsolatokban pedig a fenyegető német veszéllyel kellett szembenéznie. A két probléma kezdettől fogva egyszerre jelentkezett, ezért az új királynak egy időben kellett megoldást találnia rájuk.

Ami a belső válság ügyét illeti, András jó érzékkel a két szélsőség – Péter elsietett, türelmetlen feudalizációs politikája és a törzsi–nemzetségi társadalom Vata-féle restaurációja – között megtalálta azt a középútat, amely mellett az uralkodó osztály nagy többsége felsorakozott. András a Szent István-i korszak viszonyainak visszaállítását választotta programjául, e döntése a magyar társadalom egész jövőbeli fejlődése szempontjából helyes döntésnek bizonyult. Andrást minden tette I. István politikája következetes folytatójának mutatja.¹⁸ Mindenekelőtt a kereszténység érdekében a pogány erőkkel számolt le. A velük kötött szövetséget felmondta, és kíméletlen szigorúsággal lépett fel ellenük. 1047 tavaszán hadseregét mozgósította velük szemben, s az elfogott vezetőket kivégeztette.¹⁹ Törvényben mondotta ki, hogy mindenkinek vissza kell térnie Krisztus hitére, s aki a pogány

¹⁶ Ld. pl. KRISTÓ 1984. 85.

¹⁷ Ld. alább I. András külpolitikájánál.

¹⁸ Erre ld. pl. DEÉR J.: Pogány magyarság – keresztény magyarság. Bp. 1938. (továbbiakban: DEÉR 1938.) 115.; HÓMAN 1939. 256.; DÜMMERTH D.: Az Árpádok nyomában. Bp. 1980.³ (továbbiakban: DÜMMERTH 1980.) 244.; Magyarország története tíz kötetben. Magyarország története I. Előzmények és magyar történet 1242-ig. Bp. 1984. (A vonatkozó rész GYÖRFFY GY. munkája. A továbbiakban: GYÖRFFY 1984.) 846.

¹⁹ G 1144.

vallás mellett kitart, azt halálbüntetéssel sújtják.²⁰ A pogányság erőinek visszaszorításában kezére játszott az, hogy Levente ebben az időben már nem élt, s ez a pogányságot egyik legfőbb támogatójától fosztotta meg.²¹ Eltörölte András a Péter által bevezetett német (bajor) jogot, és kihirdette, hogy az egész nép I. István törvényei szerint éljen.²² A pogány restaurációval szemben a katolikus hitet vitte teljes diadalra, s ezért nyerte el a krónikástól a Katolikus melléknevet.²³ Az első király uralmi díszének, hatalmi jelvényeinek felkutatására már utaltunk, de ezzel együtt összeíratta és rendeztette az István által gyűjtött ereklyéket is a királyi kincstárban.²⁴ Pecsettje ugyancsak István örökösének tünteti fel őt, hiszen saját felségpecsétjét I. István pecsétjének mintájára készítette el. Hasonlóképpen első pénzverete is István dénárját utánozta.²⁵ Eszmei-ideológiai programját is nagy elődje nyomán alakította ki. Erre utal a Szent Péter-ünnep ápolásával kapcsolatos törvénye, ill. gyermekeinek névadása. Szent Péter kultuszának propagálása mögött annak a gondolatnak a továbbélése húzódott meg, hogy a királyság Szent Péter, azaz Róma védelme alatt áll.²⁶ A pápaság eszmei-spirituális fennhatósága az ország fölött a német hűbéri igények ellen hatott. Ugyanakkor ismeretes, hogy az Intelmek tanúsága szerint I. István legfőbb példaképei az uralkodásban a bibliai zsidó királyok, Salamon és Dávid voltak.²⁷ Nem lehet véletlen, hogy András mindkét törvényes fiát

²⁰ SRH I. 344., SRH II. 503.

²¹ SRH I. 344.; G 578., 1755. – 1047 elejére datálja Levente halálát pl. MARCZALI H.: Magyarország története az Árpádok korában. A magyar nemzet története II. Szerk.: SZILÁGYI S. Bp. 1896. (továbbiakban: MARCZALI 1896.) 49.

²² SRH I. 344., SRH II. 503.

²³ SRH I. 344. – Ld. ehhez pl. VAJAY SZ.: Géza nagyfejedelem és családja. Székesfehérvár évszázadai I. Székesfehérvár 1967. 78.

²⁴ G 970.

²⁵ KUMOROVITZ L. B.: A magyar pecséthasználattörténete a középkorban. Gödöllő 1944. 288., 299., HÓMAN B.: Magyar pénztörténet 1000–1325. Bp. 1916. 192.

²⁶ MARCZALI 1896. 61.; GYÖRFFY 1984. 855.

²⁷ SZÜCS J.: Szent István Intelmei: az első magyarországi államelméleti mű. Szent István és kora. Szerk.: GLATZ F. – KARDOS J. Bp. 1988. 35–36.

róluk nevezte el. Ezzel is jelezni kívánta a korabeli szimbolika nyelvén: az istváni Intelmek tanításának szellemében akar élni és uralkodni.²⁸

A pogánylázadás erőteljesen megviselte az István alatt kiépült várszervezetet, főleg a szolgálónépek rendszerét, emiatt íratta össze András – talán 1055–1057 táján – a királyi várszervezet népeit.²⁹ Lehetséges, hogy uralkodása alatt tovább folyt a Szent István–i megyeszervezet kiépítése (pl. Békés vármegye esetében).³⁰ A pogánylázadás kétségtelenül a legnagyobb csapást az egyházra mérte. Andrásnak szinte újjá kellett szerveznie a magyar egyházszerkezetet, ki kellett egészítenie a püspöki kart, de pótolni volt szükséges a vidéki papság nagy személyi veszteségeit is. Mivel a német uralkodóval ellenséges viszonyban állott, ezért csak olyan területekről szerezhette az egyházi utánpótlást, amelyek nem tartoztak a birodalomhoz vagy kevésbé függték attól.³¹ Ez magyarázza azt, hogy András alatt megerősödtek és rendkívül intenzívekké váltak a francia–vallon Lotharingia és Magyarország egyházi–kulturális kapcsolatai. Erről a területről csoportosan érkeztek az egyházi személyek Magyarországra,³² közülük tartozott Liedvin bihari püspök, akit András egyik legbizalmasabb híveként tarthatunk számon. Ő az első, névről ismert bihari püspök, s több kutató vallja, hogy András volt a bihari egyházmegye megszervezője.³³ Az egyházi liturgiában és a szentkultuszban szintén kimutatható a francia–vallon (gallikán) hatás. Így pl. Szent Ányos tisztelete ebben az

²⁸ Másként vélekedik erről STERNBERG 1984. 182–183. A biblikus királyok tiszteletére ld. még GERICS J.: Az úgynevezett Egbert (Dunstan)–ordo alkalmazásáról a XI. századi Magyarországon. Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk.: SZÉKELY GY. Bp. 1984. 254.

²⁹ DEÉR 1938. 115., GYÖRFFY 1984. 854.

³⁰ SZABÓ F.: Történelmi–társadalmi viszonyok. Békés megye. Magyarország megyéi. Szerk.: HÜTTNER V. Bp. 1982. 17. Vö. GYÖRFFY GY.: István király és műve. Bp. 1977. 209.

³¹ Ld. pl. GYÖRFFY 1984. 850., 851.

³² G 19., 494., 525., 969., 1395., 2464–2465. – D. PAIS: Les rapports franco–hongrois sous le règne des Árpád. Revue des Études Hongroises et Finno–Ougriennes 1923. (továbbiakban: PAIS 1923.) 17–18.; KOMJÁTHY M.: A tihanyi apátság alapítólevelének problémái. Levéltári Közlemények 1955. (továbbiakban: KOMJÁTHY 1955.) 43.; GYÖRFFY GY.: A székesfehérvári latinok betelepülésének kérdése. Székesfehérvár évszázadai II. Székesfehérvár 1972. 39–40.; SZÉKELY GY.: A székesfehérvári latinok és vallonok a középkori Magyarországon. Székesfehérvár évszázadai II. Székesfehérvár 1972. 47–48.

³³ G 969–970. – Ld. pl. KRISTÓ GY.: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Bp. 1988. 475.

időben jelent meg Magyarországon András király kezdeményezésére. A mélyen vallásos uralkodó meg volt győződve arról, hogy a galliai szent püspök ugyanúgy megvédi őt nagy ellenségével, Henrikkel szemben, mint amiként annak idején megoltalmazta városát, Orléans-t a hunok támadásától. 1055-ben Tihanyban Szent Ányos és Szűz Mária tiszteletére András király bencések részére kolostort alapított, de mellette lavra formájában otthont létesített bazilita barátoknak.³⁴ Ebben az időben remetetelep működött Zebegényben is görög rítusú szerzetesekkel. Visegrádon a király Szent András apostol tiszteletére hozott létre bazilita monostort.³⁵ Ez arra vall, hogy – I. Istvánhoz hasonlóan – András egyházpolitikája kelet és nyugat felé egyaránt nyitott volt a római egyház hegemoniájának egyértelmű fenntartása mellett. 1053-ban került sor a király támogatásával Gellért püspök földi maradványainak Csanádra való átszállítására, ahol kezdetét vette I. István mártírhalált szenvedett főpapja kultuszának kibontakozása.³⁶ Ennek felkarolása az István-kori egyházpolitika tradíciói melletti kiállásról tanúskodik. Mindezeknek az erőfeszítéseknek következtében a királyság egyházi élete a nagy viszontagságok után visszatért a régi kerékvágásba, sőt jelentősen tovább is fejlődött és gazdagodott.

A belső válság megoldásához hozzátartozott a vezető csoportok közötti béke megteremtése. András ügyes, mértékletes, túlzásoktól mentes politikával ezt is elérte. Ennek eredménye volt az, hogy megszűnt az a féktelen idegengyűlölet, ami Péter második korszakában általánossá vált a magyar főemberek körében. András környezetében számos idegen származású főúr volt megtalálható a tihanyi oklevél névanyagának tanúsága szerint anélkül, hogy ezek a magyar előkelőkkel szemben bármiféle kivételezettséget élveztek volna.³⁷ Külön érdemes itt felhívni a figyelmet

³⁴ SRH I. 345., SRH II. 503.; BÁRCZI 1951. 8–12. – Ehhez ld. pl. MORAVCSIK Gy.: Bizánc és a magyarság. Bp. 1953. 60. Tihanyban bencés és bazilita szerzetesek együttélését tételezte fel pl. KOMJÁTHY 1955. 39.; SZÉKELY Gy.: Gemeinsame Züge der ungarischen und polnischen Kirchengeschichte des XI. Jahrhunderts. Annales Univ. Scient. Budapest. de Rolando Eötvös nominatae. Sectio Historica IV. Bp. 1962. 65.; TIMKÓ I.: Keleti kereszténység, keleti egyházak. Bp. 1971. 399. Ennek lehetetlenségére ld. pl. BOGYAY T.: Szent István és Szent Adalbert prágai püspök. Szent István és kora. Szerk.: GLATZ F.–KARDOS J. Bp. 1988. 158. A gallikán hatásra és Szent Ányosra ld. ERDÉLYI L.: A tihanyi apátság története I. A pannonthalmi Szent Benedek-rend története X. Szerk.: ERDÉLYI L. és SÖRÖS P. Bp. 1908. 6–10.; KOMJÁTHY 1955. 41–45.; VÁCZY P.: A korai magyar történet néhány kérdéséről. Századok 1958. 268–270.

³⁵ Ld. pl. MORAVCSIK 1953. 60.; KOMJÁTHY 1955. 40.

³⁶ SRH II. 478–479., 503–504.

³⁷ BÁRCZI 1951. 12.

Vid ispán személyére. Ő annak a Gut-Keled családnak volt a sarja, amelyik 1044-ben jött Péterrel német földről az országba, s nyilván hűséggel szolgálta urát.³⁸ Maga Vid azonban alkalmazkodni tudott az új helyzethez, és jól beilleszkedett a megváltozott uralmi viszonyok közé. A későbbiekben András és Salamon királyok leghívebb főemberének bizonyult. Az idegenek száma András udvarában nem lehetett kicsi, hiszen Andrással orosz, Béla herceggel pedig lengyel személyek (katonák, papok, stb.) jöttek az országba.

Bélát 1047–1048-ban – Levente halála után – hívta haza Lengyelországból a király. Ekkor a két testvér fontos megállapodást kötött egymással. Eszerint András megtette hivatalos örökösévé Bélát, és öccsének adta az ország területének egyharmadára kiterjedő hercegséget (ducatus). Cserében bel- és külpolitikájának teljes támogatását kérte testvérétől a király.³⁹ Béla kezében nagy hatalom összpontosult, saját udvartartása volt, önállóan pénzt veretett (addig csak a királyt illette meg ez a jog), a hercegségi javakból birtokokat adományozhatott, s ő volt a dukátusi megyék katonaságának a parancsnoka. Az ország második emberének számított, az oklevelek tanúsága szerint András ténylegesen a társuralkodójának tekintette őt.⁴⁰ Nem kétséges, hogy szavának komoly súlya volt a külkapcsolatok alakítására is. Önmagában lengyel házassága garantálta a magyar–lengyel jó viszony tartósságát, amire a német veszély időszakában különösen nagy szükség volt.

András hatalomra jutása nemcsak Péter királyságának, hanem a német uralomnak is egycsapásra véget vetett. Természetesen várható volt, hogy a német birodalom nem nyugszik bele a vazallusi függőség felszámolásába. Ezzel András tökéletesen tisztában volt. Hazai forrás bizonyítja: András félt attól, hogy Péter megbosszulása céljából a német uralkodó támadást intéz Magyarországra ellen.⁴¹ Nyugati kútfő megerősíti azt, hogy a magyar király aggodalma egy német intervenciótól teljesen indokolt volt. Besate-i Anzelm az 1040-es évek végén arról írt, hogy a német udvarban arra számítottak: Henrik hamarosan leveri és hódoltatja a magyaro-

³⁸ SRH I. 298–299.

³⁹ SRH I. 345.; G 103. – Béla hazajövetelének dátumára ld. pl. KARÁCSONYI J.: A magyar nemzet áttérése a nyugati kereszténységre. Oradea–Nagyvárad 1926. 119.; DOWLAT 1965. 10. Másiként datál GYÖRFFY 1984. 856.

⁴⁰ BÁRCZI 1951. 12.; J. KOLLER: Historia episcopatus Quinqueecclesiarum I. Posonii 1782. 148., 152., 154. Ld ehhez KRISTÓ 1984. 86.; GYÖRFFY 1984. 863., 869.

⁴¹ SRH I. 55.

kat.⁴² Andrásnak egyáltalán nem voltak kételyei abban a tekintetben, hogy uralmának sorsa nagymértékben a magyar–német viszony alakulásától függ. A reális erőviszonyok ismeretében tudatosan törekedett a háború elkerülésére. Szerencsére éppen magyarországi uralma konszolidálásának legkritikusabb időszakában – 1046–1047 fordulóján – a nemzetközi helyzet úgy alakult, hogy az teljesen lefoglalta Henriket, s így a magyar királyság elkerülte ekkor a német támadást. 1046 szeptember elején kezdte meg első itáliai hadjáratát a német uralkodó egyrészt a pápai trónviszály bonyolult kérdésének rendezése céljából, másrészt pedig azért, hogy Róma főpapja császárrá koronázza őt.⁴³ 1047 pünkösdjén (június 7-én), miután Itáliából május közepén visszatért, Henrik már a magyar hadjáratra készülődött, amikor híre érkezett Gottfried lotharingiai herceg és Balduin flandriai gróf fegyveres lázadásának.⁴⁴ Támogatta egy időben a felkelőket I. Henrik francia király, aki 1048 óta ugyanúgy dinasztikus kapcsolatban állott a kijevi nagyfejedelemmel, miként András, de az nem bizonyos, hogy a francia királyt és pártfogoltjait a magyarországi fordulat készítette volna a megmozdulásra a német császárral szemben.⁴⁵

Ilyen körülmények között érkeztek I. András követei a német udvarba. Több német forrás arról szól, hogy ekkor a király hűbéri hódolatot, évi adó fizetését és hű szolgálatait ajánlotta fel arra az esetre, ha Henrik elismeri őt Magyarorszáig törvényes királyának, és eláll mindenféle háborús tervétől.⁴⁶ Meggyőződésünk, hogy ilyen megalázó kötelezettségeket nem vállalhatott András. Hiszen a magyar uralkodó nagyon is tisztában lehetett azzal, hogy Péter bukásának

⁴² K. MANITIUS: *Gunzo Epistola ad Augienses und Anselm von Besate Rhetorimachia. Monumenta Germaniae Historica. Quellen zur Geistesgeschichte des Mittelalters II.* Weimar 1958. 98. – Ehhez ld. MOLNÁR E. (szerk.): *Magyarország története I.* (A vonatkozó rész SZÉKELY Gy. munkája.) Bp. 1971. (továbbiakban MOT). 57.

⁴³ Ld. erre pl. W. GIESEBRECHT: *Geschichte der deutschen Kaisergeschichte II., III.* Braunschweig 1875., 1869. (továbbiakban : GIESEBRECHT) II. 415–418.; J. GAY: *Les papes du XIe siècle et la chrétienté.* Paris 1926. (továbbiakban: GAY 1926.) 115–116.; VÁCZY P.: *A középkor története. Egyetemes történet II. Középkor.* Szerk.: HÓMAN B.–SZÉKELY Gy.–KERÉNYI K. Bp. 1936. (továbbiakban: VÁCZY 1936.) 393.; GERGELY J.: *A pápaság története.* Bp. 1982. (továbbiakban: GERGELY 1982.) 83–84.

⁴⁴ G 1144. – GIESEBRECHT II. 430–434; DEÉR J.: *A magyar törzsszövetség és patrimoniális királyság külpolitikája.* Kaposvár 1928. (továbbiakban: DEÉR 1928.) 61.

⁴⁵ Vö. HÓMAN 1939. 257.; PASUTO 1968. 132.; STERNBERG 1988. 182–183.

⁴⁶ G 1144. Ugyanez 1049-re datálva G 155., 504., 558., 667.

egyik legfőbb oka éppen a német hűbér volt. E feltételek szerintünk a német fél követelései voltak, amiket azonban a magyar király nem fogadott el, és ezért a tárgyalások eredmény nélkül értek véget.⁴⁷ A következő három évben a különböző lázadások és belviszályok nem tették lehetővé, hogy Henrik expedíciót szervezzen a magyar királyság meghódítására. Az így nyert időt András igyekezett felhasználni a határvédelem megerősítéséhez. Ezt szolgálhatta pl. Magyarbrod várának felépítése 1049-ben a cseh–magyar határon.⁴⁸

Henrik császár nem állt el Magyarországra fegyveres hódoltatására irányuló tervétől, és saját problémáinak rendezése után 1050 júliusában Nürnbergben a magyar kérdéstről tanácskozott főembereivel.⁴⁹ Ezt követően – a robbanásig feszült viszony jeleként – bajor kezdeményezésre Hainburg vára megerősítése miatt a határőrvidéken fegyveres összecsapásokra került sor a németek és a magyarok között.⁵⁰ András a háború megelőzésének, a várható német hadjárat elhárításának céljából elküldte még 1050 őszén György kalocsai érseket IX. Leó pápához, hogy megismertesse Róma egyházi urát a magyar–német viszonyról, és a konfliktusban közvetítésre bírja rá.⁵¹ Feltételezhető, hogy ennek hatására küldte a pápa 1051 elején Hugo cluny-i apátot magyar földre, hogy ott a magyar–német békekötés megteremtésének lehetőségeiről tárgyalásokat folytasson a királlyal.⁵² Ebben az időszakban diplomáciai lépésekben nem volt hiány, hiszen 1051 első felében Németországba érkezett egy magyar delegáció, de Henrik császár most is elutasította a magyar békeajánlatot, mivel az nyilván nem elégítette őt ki.⁵³

⁴⁷ Hasonlóan vélekedik pl. MARZALI 1896. 50.; KISS L.: Nemzeti függetlenségünk védelmezése III. Henrik ellen. Hadtörténelmi Közlemények 1891. (továbbiakban: KISS 1891.) 58.; HERCZEGH G.: Magyarország külpolitikája 896–1919. Bp. 1987. (továbbiakban: HERCZEGH 1987.) 25.; GYÖRFFY 1984. 849.

⁴⁸ G 575.

⁴⁹ G 99.

⁵⁰ G 99., 107., 149., 481., 1144., 1755.

⁵¹ G 1641. – Ld. ehhez pl. K. SCHÜNEMANN: Die Deutschen in Ungarn bis zum 12. Jahrhundert. Berlin–Leipzig 1923. 74.; DEÉR 1928. 62.

⁵² G 2443., 2556. – Ld. pl. PAULER GY.: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt I. Bp. 1899. (továbbiakban: PAULER 1899.) 101.

⁵³ G 1144. – Ld. KISS 1891. 185.

1051 szeptemberében óriási birodalmi sereg tört Magyarországra. Henrik nyíltan bevallott célja a királyság leigázása volt. András és Béla – a felperzselt föld taktikáját alkalmazva – a nomád rajtaütésekkel zaklatott és súlyos éhínség által is gyötört német hadat, amelyet I. Břetislav vezetett cseh csapatok egészítettek ki, Fehérvár alatt visszafordulásra készítette.⁵⁴ Ez nagy katonai siker volt Magyarország számára, de a közvetlen veszély nem szűnt még meg. Ezért a hadjárat után a magyar király újból diplomáciai kezdeményezést tett, és Adalbert osztrák őrgróf közvetítésével 1051 végén ismét békeajánlattal állt elő. Úgy tűnik, hogy a király és az őrgróf meg is egyeztek a békeszerződés tervezetében, de a császárnak ez sem felelt meg.⁵⁵ Henrik emiatt 1052 júliusában újabb háborút indított Magyarország hódtatására. A hadjárat azonban Pozsony sikertelen ostroma révén elakadt, és német szempontból teljesen eredménytelenül fejeződött be.⁵⁶ Ekkor a magyar–német béke megtéremtése érdekében IX. Leó pápa, aki korábban a francia–német tárgyalásokon közvetített, személyesen járt közben.⁵⁷ A pápa Pozsony vidékén azt javasolta Andrásnak, hogy legyen német hűbéres és fizessen évi adót a birodalomnak. Egyik külföldi forrásunk világosan megmondja, hogy a magyar király nem fogadta el a pápa tanácsait, azaz békefeltételeit. Ez egyébként szerintünk visszamenőlegesen azt is igazolja, hogy András korábban sem volt kész német hűbér vállalására. Érdekes módon viszont IX. Leó hajlandónak mutatkozott arra, hogy András javaslatai alapján rábeszélje Henriket a béke megkötésére. Ezeket azonban a német fél viszszaütötte, s ezért – miként a forrás kesernyésen megjegyzi – „a

⁵⁴ SRH I. 125., 179., 347–348.; G 100., 107., 1144. – Az lehetséges, hogy az 1046-ban magyar földre érkezett orosz csapat részt vett a németek elleni harcokban, de minden alapot nélkülöz az a nézet, miszerint 1051-ben a kijevi Rusz, Lengyelország, Csehország és Bizánc egyaránt segítették a magyar királyságot a német birodalommal szemben (vö. STERNBERG 1988. 148.). Lengyel és bizánci támogatásra semmilyen adat nem utal. A csehekről pedig a forrás világosan megmondja, hogy fejedelmük vezetésével a császár oldalán harcoltak a magyarok ellen (G 1144.).

⁵⁵ G 155–156., 406., 558., 1144. – Nem lehet arról szó, hogy 1051 végén András király vállalta volna a német hűbért (vö. DEÉR 1928. 62.).

⁵⁶ SRH I. 125., 346.; G 100., 107., 149., 222., 558., 1144., 1755.

⁵⁷ PAIS 1923. 17.; GAY 1926. 137. – Mivel hamis forrásra hivatkozik, ezért természetesen nem fogadható el az a nézet, miszerint 1052-ben IX. Leó pápa célja az lett volna, hogy Magyarországot a Szentszék hűbéresévé tegye (KISS 1891. 341., 341. 1. jegyz.). A forrás hamis voltára ld.: PH. JAFFÉ: Regesta pontificum Romanorum I. Lipsiae 1885. 542–543.

birodalom elvesztette Magyarországot".⁵⁸ A német császár továbbra sem akart lemondani a magyar királyság alávetéséről. Ezt jelzi az, hogy egy forrás szerint Henrik 1053-ban megint támadásra gondolt.⁵⁹ Ekkor azonban olyan események vették kezdetüket a birodalomban, amelyek meghiúsították Henrik mindenféle magyarellenes háborús tervét. 1052 végétől hosszú éveken keresztül a császári hatalom mély válságot élt át. A központi kormányzat elleni nagyfokú elégedetlenséget jelentős mértékben a magyaroktól elszenvedett katonai kudarcok táplálták. A kutatók egy része éppen ezért a sikertelen pozsonyi ostromot fordulópontnak tekinti III. Henrik uralkodásának történetében.⁶⁰

Az újabb súlyos belviszályokat 1052 végén Konrád bajor hercegnek és a császár egyik legfőbb bizalmi emberének, Gebhard regensburgi püspöknek a fegyveres konfliktusa indította el. A császár a püspök oldalára állt, és 1053 áprilisában a merseburgi gyűlésen Konrádot megfosztotta hercegségétől. Emiatt Konrád a magyarokhoz szökött, és hercegsége visszaszerzéséhez tőlük kért katonai segítséget.⁶¹ Nagyjából ezzel egyidőben – 1053 őszén – érkeztek András követei a német udvarba, s ott békekötés fejében uruk megbízásából felajánlották, hogy András jóvátételként nagy összegű pénzt fizet, országa egy bizonyos részét átadja a németeknek, és katonai expedícióiban kész fegyveresen segíteni a birodalmat.⁶² Látható, hogy a hűbér vállalásától a magyar király most is következetesen tartózkodott. Ennek ellenére a császár ily feltételekkel ezúttal – az 1053 november elején tartott triburi gyűlésen – hajlandónak mutatkozott a királlyal való békekötésre tekintettel a kialakult belső viszálykodásra. Ekkor azonban érdekes és az előzmények alapján eléggé váratlan fordulat következett be a tárgyalások során. A császár igenlő válaszával visszaérkeztek a magyar követek, de a Magyarországra menekült Konrád herceg tanácsára András visszavonta javaslatát, és megszakította a béketárgyalásokat a

⁵⁸ G 27., 89., 100., 222., 558., 1710., 2466. – A pápa a tárgyalások során még az anathemával való fenyegetés eszközétől sem riadt vissza annak érdekében, hogy nyomást gyakoroljon a császár javára András királyra (G 1144).

⁵⁹ G 100.

⁶⁰ Ld. GIESEBRECHT II. 483–485.; M. KNONAU: *Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V. I. Bd.* Leipzig 1890. (továbbiakban: KNONAU 1890.) 5.; KISS 1891. 351.

⁶¹ G 101., 149., 222., 1145., – Ehhez ld. GIESEBRECHT II. 483–485.; KISS 1891. 351.; DEÉR 1928. 63.

⁶² G 1145.

császárral.⁶³ Csak azzal tudjuk a király e lépését indokolni, hogy abban bízott: a német belháború súlyosbodása esetén idővel e feltételeket – amelyek a vazallusság vállalása nélkül is eléggé nyomasztóak és terhesek voltak – tovább lehet majd enyhíteni. Merész és kockázatos vállalkozás volt ez András részéről, de – amint látni fogjuk – sikerrel járt.

A korábbi időszakhoz képest a helyzet a magyar–német viszonyban gyökeresen megváltozott. Most a kezdeményező és támadó fél a magyar király lett. Konrád herceg minden tervét András felkarolta. 1054-ben és 1055-ben csapatokat bocsátott rendelkezésére, amikkel a herceg Ausztria, Bajorország és Karintia területeit támadta és megkísérelte a maga számára azokat elfoglalni.⁶⁴ 1055-ben még nagyobb vállalkozásra adta fejét Konrád. 1055 márciusában III. Henrik megkezdte második itáliai hadjáratát. A császárt fontos ügyek szólították az Appennini-félszigetre seregével együtt. Egyrészt gondoskodnia kellett a IX. Leó halálával megüresedett pápai trón betöltéséről, másrészt gátat akart vetni a dél-itáliai normannok további északi irányú terjeszkedése elé. Végül rendeznie kellett az észak-itáliai helyzetet, ami lotharingiai Gottfried herceg fellépése következtében vált igen veszélyessé a császár számára, minthogy régi ellensége most Itália királya akart lenni. Alig távozott Itáliába III. Henrik, németországi ellenfelei azonnal nagyszabású akcióba kezdtek ellene. Hatalmas méretű összeesküvés bontakozott ki a császárral szemben. Részt vett ebben Gebhard regensburgi püspök, Welf karantán herceg, Gottfried lotharingiai herceg és Balduin flandriai gróf is. A szervezkedők legfőbb célja az volt, hogy meggyilkolják Henriket és a német trónra Konrád herceget ültetik. Terveik kivitelezésében számítottak a magyar király segítségére.⁶⁵ III. Henrik erélyes fellépése, valamint Konrád és Welf hercegek 1055 végén bekövetkezett váratlan halála nyomán azonban a szervezkedés összeomlott. 1056. október 5-én elhunyt III. Henrik is, s ez a német belpolitikában új helyzetet idézett elő.

⁶³ G 1145. – Az eseményekre ld. GIESEBRECHT II. 486.; KISS 1891. 351.; HUBER A.: Ausztria története I. Bp. 1899. (továbbiakban: HUBER 1899.) 175.; K. HAMPE: Deutsche Kaisergeschichte. Heidelberg 1968. (továbbiakban: HAMPE 1968.) 33.

⁶⁴ G 101., 1145. – A datálásra ld. PAULER 1899. 103. Más datálást ad pl. KISS 1891. 354.; KEPP F. G.: Magyarország viszonya a német császársághoz a XI. században. Nagyszeben 1903. (továbbiakban: KEPP 1903.) 56. Mivel a császárt a német belviszályok teljesen lekötötték, ezért valószínű, hogy egyik leghűségesebb vazallusát, Břetislav cseh fejedelmet vette rá egy – 1055-re tervezett – hadjáratra Magyarország ellen. Erre vonatkozik a források azon megjegyzése, miszerint az 1054. évi lengyel konfliktus rendezése után I. Břetislav a magyar királyság megtámadására készült (G 222., 802.). A fejedelem 1055 januárjában bekövetkezett halála azonban e tervet meghiúsította.

⁶⁵ G 10., 101. – Ehhez ld. GIESEBRECHT II. 514–525.; DEÉR 1928. 63–64.

1056 októberében III. Henrik kisfiát, a hatéves Henriket koronázták német királlyá. Az új uralkodó híveit mindenekelőtt az foglalkoztatta, hogy saját hatalmi pozícióik megtartása érdekében minél hathatósabban biztosítsák a gyermekkirály uralmát.⁶⁶ Éppen ezért nem is gondolhattak Magyarország elleni katonai akcióra. Tulajdonképpen jól jött nekik az, hogy az 1056–1057-es időszakban András újabb béketeranggal fordult a birodalomhoz. A fiatal német király környezete kész volt elfogadni a magyar uralkodó ajánlatát, ami a háborús állapot megszüntetésére és a békés viszony helyreállítására irányult. A békés közeledés jeleként tarthatjuk számon azt, hogy 1057-ben Edward angol herceg a német udvar közvetítésével tért haza Magyarországról Angliába.⁶⁷ A béke fejében nyilván András megígérte, hogy a német hatalmi harcokba nem avatkozik be. Ily módon a béke mindkét fél számára egyaránt előnyösnek ígérkezett. Ezzel magyarázható az, hogy a két állam közti béke tartósságát mind a magyar, mind a német udvar dinasztikus kapcsolattal akarta garantálni. Ezért megállapodás született András fiának, Salamonnak és IV. Henrik nővérének, Juditnak házasságáról.⁶⁸ A német udvar azonban ragaszkodott ahhoz, hogy Salamon herceget András nyilvánítsa hivatalos trónutódává.⁶⁹ A több mint egy évtizede hőn óhajtott béke megkötése érdekében a magyar király vállalta e feltétel teljesítését. A békekötés nagyon fontos volt mind András, mind pedig az ország számára, hiszen egyrészt biztosította András uralmát, másrészt garantálta a királyság függetlenségét, állami szuverenitását, egyúttal a nyugodt életet is. Az 1051–1052-es német hadjáratok során annyira elpusztult az ország nyugati övezete, hogy Theo-

⁶⁶ Ld. GIESEBRECHT II. 531–532., III. 55–79.; DEÉR 1928. 66.; HÓMAN 1939. 263.; HAMPE 1968. 35.

⁶⁷ G 14., 20., 26., 930., 2129–2130. – Az angol királyfi hazautazásának dátumára ld. pl. VAJAY 1967. 88.; NAGY K.: Skócia pannóniai királynéja. München 1971. 19. A német helyzetre ld. pl. O. RADEMACHER: Ungarn und das deutsche Reich unter Heinrich IV. Merseburg 1885. 4. A békekötés is mutatja, hogy András reálpolitikus volt. Nagyra értékelte katonai sikereit a németek felett, és ezt fejezte ki a tihanyi alapítólevélben használt büszke címe (rex invictus), de a magyar–német viszály ügyét nem a harcmézőn, hanem a tárgyalóasztalnál kívánta véglegesen rendezni (ld. DÜMMERTH 1980. 228–229.).

⁶⁸ A magyar forrás a német uralkodó, a német kútfő a magyar király kezdeményezését emeli ki a házasságkötésben (SRH I. 349–350.; G 102.).

⁶⁹ SRH I. 352., 355.

derik lüttichi iskolamester 1053-ban inkább lemondott jeruzsálemi útjáról, mintsem keresztülmenni a teljesen feldúlt területeken.⁷⁰

Az előzetes megállapodásoknak megfelelően Salamont 1057–1058-ban András hivatalos trónutódként királlyá koronázták.⁷¹ Ezután 1058 szeptemberében a Morvamezőn elfogadták a magyar–német békeszerződést, ugyanakkor megtörtént Judit és Salamon eljegyzése.⁷² Ha történeti párhuzamot keresünk, akkor kézenfekvő arra gondolni, hogy – miután több mint negyedszázados vizzálykodás és konfrontáció után Magyarország végül is megőrizte teljes függetlenségét – a két állam viszonyában lényegében az ezredforduló körüli állapotok restaurálására került sor. A két ország között akkor is és ezúttal is partneri, jó viszony létesült, amit akkor Gizella és István eljegyzése volt hivatott megpecsételni és megerősíteni. Nyilvánvalóan az I. István-kori viszonyokhoz hasonlóan 1058-ban is a magyar királyság és a német császárság között politikai szövetség jött létre, amelynek alapján szükség esetén mindkét fél számíthatott a másik partner segítségére. Ez a középkorban az uralkodó családok dinasztikus kapcsolatainak természetes és lényegi következménye volt.⁷³ Ha összehasonlításunk megállja a helyét, akkor ebben bizonyítékát láthatjuk annak, hogy I. András a külpolitikában is I. István gyakorlatának folytatója és megvalósítója volt.

A rendkívül előnyös magyar–német békeszerződés mellett I. András más területeken is komoly sikereket ért el. Uralkodása alatt lényegében konszolidálódott a magyar királyság külpolitikai helyzete. A lengyelekkel és az oroszokkal kezdettől fogva jó volt a viszony Béla, ill. András házassága révén. A csehekkel 1056 táján rendezte a meglehetősen feszült kapcsolatokat a király, amidőn Vratislav morva herceg feleségül vette Adelheidot, András leányát.⁷⁴ András nem kereste a nemzet-

⁷⁰ G 2613.

⁷¹ SRH I. 125., 180., 352.; G 1755. – Datálásra ld. PAULER 1899. 105., másként datál pl. GERICS 1984. 247.

⁷² SRH I. 351.; G 102., 414. – Az eseményekre ld. pl. KNONAU 1890. 93.; MARCZALI 1896. 63.; HUBER 1899. 177.; DEÉR 1928. 67. Salamon és Judit házasságkötésére csak 1063 nyarának végén Ausztriában került sor (G 1757.).

⁷³ A békekötés és az eljegyzés utáni magyar–német viszony helyes értékelésére ld. pl. KNONAU 1890. 93.; HUBER 1899. 177.

⁷⁴ G 222., 529., 802–803., 1595., 1990–1991. – Lehetséges, hogy az 1046-ban megvakított Péter király ismét megnősült az 1050-es évek közepén. Második felesége Judit cseh hercegnő volt a források szerint (G 136., 223., 529., 803.). Ld. ehhez VAJAY 1967. 93–94.

közi konfliktusokat, éppen ezért fogadható el az a legújabb vélemény, amely nem tartja bizonyíthatónak azt a korábbi feltételezést, miszerint András Velence ellen Dalmáciában hadat vezetett volna.⁷⁵ Isaakios Komnenos császár uralkodása alatt (1057–1059) egy pillanatra elromlott a magyar–bizánci viszony, mivel András egy határincidens nyomán seregével betört Bizánc területére, de a konfliktus gyors békekötéssel ért véget.⁷⁶ Valószínűleg a Bizánc területéről kiinduló nomád (besenyő) törzsek által kezdeményezett határmenti összecsapások vezettek el András megtorló hadjáratához.⁷⁷

I. András sikeres uralkodónak bizonyult. Eredményesen oldotta meg a belpolitikai válságot, s ezzel biztosította a feudális fejlődés előtt a szabad utat; külpolitikájában pedig – miután felszámolta a német hűbért – megvédelmezte az ország függetlenségét. Teljesen elhibázott egyébként az a vélekedés, miszerint a békekötéskor András német vazallussá lett volna.⁷⁸ Ez az I. András-féle konszolidáció azonban a király uralkodásának a végén súlyos veszélybe került. A veszély alapvető oka Béla herceg hatalmi ambíciója volt. Kétségtelen, hogy az 1058-as magyar–német békeszerződés a magyar királyság elemi érdekeit szolgálta. Ez az egyezmény azonban csak Salamon trónörökössé koronázása révén volt megköthető, emiatt viszont – az ország érdekében – András kénytelen volt felmondani a Bélával 1048 táján kötött megállapodást. Hangsúlyozni szeretnénk: az ország sorsa iránt érzett uralkodói felelősség és nem a fia jövője iránt érzett apai aggodalom vezette

⁷⁵ Ehhez ld. pl. BÜDINGER 1866. 23.; GYÖRFFY 1984. 848–849. Ezzel vö. L. MARGETIĆ: Vjerodostojnost vijesti Andrije Dandola o Dalmaciji u XI st. Зборник Радова Византолошког Института 1980. (továbbiakban: MARGETIĆ 1980.) 130–132.

⁷⁶ MORAVCSIK GY.: Az Árpád-kori magyar történelem bizánci forrásai. Bp. 1984. 93., 95., 101., 109. – Az eseményekre ld. PAULER 1899. 106.

⁷⁷ Lehetséges azonban az, hogy annak a nézetnek van igaza, amely szerint 1059-ben I. András a Magyarország elfoglalására készülő besenyők támadását ügyes diplomáciával Bizánc ellen fordította (GYÖRFFY 1984. 861.).

⁷⁸ Erre ld. pl. ELEKES L. – LEDERER E. – SZÉKELY GY.: Magyarország története az őskortól 1526-ig. Egyetemi tankönyv. Bp. 1961. (továbbiakban ET). 70. Azt a nézetet sem tudjuk elfogadni, amelyik úgy fogalmaz, hogy a magyar–német békeszerződés révén András király feladta volna korábbi haladó politikáját, és Béla a király legyőzésével megmentette volna az ország függetlenségét (SZÉKELY GY.: Kapcsolatok a kelet európai népek harcaiban a feudális német hódítók ellen a 11–14. században. Hadtörténelmi Közlemények 1954. 148–149.).

a királyt ekkor.⁷⁹ A herceg azonban nem tudott önös érdekein felülemelkedni! Béla egyéni hatalmi ambícióját az ország létérdeke fölé helyezte. Ezzel függött össze, hogy már a morvamezei békekötésnél sem volt jelen, amit a német udvar – teljes joggal – felettébb gyanúsnak talált.⁸⁰ Történetírásunkban általános az a felfogás, amely Béla irányában teljesen elfogultan és Andrással szemben teljesen igaztalanul a herceget egyedül teszi meg a németellenes harcok hőségéne, egyúttal András király álnok cselvetése áldozatának tekinti őt.⁸¹ Béla herceg szűklátókörűsége és egoizmusa következtében 1058-ban véget ért a király és a herceg közti, egy évtizedig tartó harmonikus együttműködés, mondhatni közös kormányzás. Béla magatartása miatt a féltékenység és a halálos gyűlölködés lett úrrá rajtuk.

András – súlyos betegen – még egy utolsó kísérletet tett a megegyezésre, a belháború elkerülésére. Ez volt a híres várkonyi jelenet, amire 1059 táján került sor. Ismeretes, hogy – életét féltve – ekkor Béla a királyságot jelképező korona helyett a dukátust szimbolizáló kardot választotta.⁸² Ellentétüket azonban ez az ismételt ország- és hatalommegosztás sem oldotta meg. András és Béla szembenállásának a híre a magyar ügyeket éberren figyelő német udvarba is eljutott. Németországból közvetítő követek érkeztek, hogy kibékítsék egymással a királyt és a herceget. De kísérletük kudarcot vallott.⁸³ A kirobbanó trónviszályban támogatták Bélát azok a „konkolyhintó” nagyurak, akik a hercegség tisztségviselőiből a királyság méltóságviselői akartak lenni.⁸⁴ Az ő egyéni hatalmi törekvésük tehát táplálta, erősítette Béla herceg uralkodási vágyát. A királyi trónra törő herceg – miután látta, hogy saját erőivel nem képes András fölé kerekedni – Lengyelországba ment, ahonnan II. Boleslaw seregével tért vissza. Az 1060 őszen lezajlott harcokban a

⁷⁹ Ld. pl. ACSÁDY 1903. 128.; DEÉR 1928. 66.; HÓMAN 1939. 264.; ET 69.; DÜMMERTH 1980. 233.

⁸⁰ G 102.

⁸¹ KISS 1891. 349.; KEPP 1903. 73.; POPOVITS I.: A pápák kapcsolatai Magyarországgal az Árpádok alatt. Bp. 1945. 9.; ET 70.; MOT 57.; DÜMMERTH 1980. 233.; HERCEGH 1987. 25. – A magyar krónika az 1051-es események során egymás mellett szerepelteti a királyt és öccsét (SRH I. 347., 349.).

⁸² SRH I. 354–355. – Az időpontra ld. PAULER 1899. 106.; KRISTÓ 1984. 86.

⁸³ G 315. (Tévesen teszi az eseményt 1054-re.)

⁸⁴ SRH I. 353., 355.

Tisza mentén és Moson vidékén András király a német-cseh segítség ellenére is alulmaradt a herceggel szemben.⁸⁵

Bélát 1060. december 6-án Székesfehérvárott Magyarország királyává koronázták.⁸⁶ Hatalomra jutása nyomán súlyos csapások érték az I. András által megteremtett belső és külső konszolidációt. Felborult a társadalom belső békéje, és alapvetően megromlott az ország nemzetközi helyzete is. Béla rövid uralkodása alatt nem tudott úrrá lenni az általa és főúri pártja által előidézett nehézségeken. A királyság külső és belső helyzete csak Salamon 1063-as hatalomra kerülése után konszolidálódott ismét.

⁸⁵ SRH I. 125., 356–357.; G 102., 149., 223.

⁸⁶ SRH I. 180., 356., 358., SRH II. 172.; G 102., 414–415., 1756. – A koronázás időpontjára ld. PAULER 1899. 108.

REMARQUES SUR L'HISTOIRE D'ANDRÉ 1er

Dans son étude, l'auteur examinait l'histoire du règne du roi André 1er (1046–1060). André arriva au trône en 1046, en partie à la suite des organisations des grands, en partie à la suite de la révolte païenne nommée de Vata, par le renversement du vassal allemand, le roi Pierre. Le pouvoir acquis André 1er s'imposa en continuateur conséquent de la politique d'Étienne 1er fondateur de l'état hongrois. André 1er s'avéra un souverain très efficace, il résolut avec succès, au même degré les problèmes de politique intérieure et internationaux. En créant l'unité de la classe dominante, en 1047, il défit la grande révolte païenne. Avec cela, il rétablit l'hégémonie de la religion chrétienne dans le pays. Il consolida progressivement la situation politique étrangère du pays. Il entretenait un rapport étroit avec la Russie, la Pologne et Byzance. Après avoir défendu avec succès l'indépendance de son pays en 1051 et en 1052 contre l'expansion allemande, il entra en rapports d'amitié avec l'empire allemand aussi en 1058. Mais en 1060, l'attaque armée du frère du roi, le prince Béla mit brutalement fin à la consolidation intérieure et extérieure créée par André 1er et, cela entraîna de nouveau le pays dans une crise grave.